

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT

**Stefanie Schardien: Szerelem és szexualitás:
egy élettéma. Teológiai etikai iránymutatás**

**Horváth Orsolya: Bűnvallás és önismeret.
Előszó Bultmann 1940. augusztus 4-ei
prédikációjához**

**Csermely Péter: Hogyan tanul a lelkünk?
A „fent” és a „lent” váltakozása mint a
teremtett világ általános tanulási módja**

**Kun Bence: „Örálló, meddig még az éjjel?” A páli
időfelfogás Giorgio Agamben olvasatában**

**Hafenscher Károly: Mesterséges intelligencia
és igehirdetés. Kérdésfelvetés, bevezetés
egy igencsak aktuális témához**

Kedves Olvasó!

Míg a szexualitás a társadalmi élet számos területén állandóan jelen van, az evangélikus egyház szűkszavú „Isten e jó adományával” kapcsolatban – fogalmaz Stefanie Schardien, aki tanulmányában arra vállalkozott, hogy az említett hiány hátterét megvizsgálva olyan konstruktív etikai iránymutatást adjon, amely a szexualitás megnyilvánulásainak teljes spektrumával számol. Társadalmi, bibliai és történeti előzmények alapján négy olyan kritériumra támaszkodik a szerző, amelyek lehetővé teszik a szexualitás létszükségletű, vitatható és elítélendő formái között való különbségtételt.

Horváth Orsolya *Bűnvallás és önismeret* című írásában Rudolf Bultmann egy 1940-ben született prédikációjához nyújt bevezetést. Ahhoz, hogy igazán értsük a prédikáció alapjául szolgáló példázatot – fogalmaz a szerző, saját első felszínes értésünk hátterét is napvilágra kell hozni, ugyanis amíg nem szembesülünk azzal, hogy öncsalásaink felől olvassuk az Írást, addig annak mélyebb értelme sem fog megnyílni számunkra. A bevezetést követő prédikáció egyik leg-hitelesebb példája annak, hogyan is képzelte el Bultmann az egzisztencioteológia gyakorlatba való átültetését.

Dolgozatában Csermely Péter néhány példán keresztül mutatja be a saját lelkünk és a természet tanulásának a hasonlóságát. Mind a Biblia igeszakaszaiban, mind az Ó- és Újszövetségnek a Biblia által bemutatott történeti leírásaiban, mind pedig az istentiszteleti liturgiában egymást követik a fent és a lent szakaszai, ahol a fent az örömben, a lent pedig a szenvedésben megélt időt jelöli. Ugyanez a jelenség igaz a teremtett világ egészének a tanulási mechanizmusára.

Az igehirdetési előkészítők a *Szentháromság ünnepe utáni tizenkettedik vasárnap*tól a *tizenkilencedikig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Augusztus–szeptemberi számunk szerzői

Adámi László nyugalmazott lelkész – Nyíregyháza

Albert Gábor lelkész – Gödöllő

Bácskai Károly lelkész, egyetemi docens – Budapest

Blatniczkyné Hammersberg Ganczstuckh Júlia lelkész – Budapest

Buday Barnabás esperes – Arnót

Csádó Balázs lelkész – Albertirsa

Csermely Péter lelkész, biokémikus, egyetemi tanár – Budapest

Fábrí György habilitált egyetemi docens – Budapest

Gregersen-Labossa György lelkész – Budapest

Hafenscher Károly lelkész, egyetemi tanár – Révfülöp

Horváth Anikó lelkész – Szarvas

Horváth Orsolya teológus, filozófus, egyetemi docens – Budapest

Ittész András matematikus, egyetemi docens – Budapest
Johann Gyula lelkész, a Diakóniai Képzési Központ vezetője – Budapest

Kézdy Péter lelkész – Piliscsaba

Kun Bence filozófus, egyetemi adjunktus – Budapest

Nagy Szabolcs lelkész, doktorandusz – Budapest

Percze Sándor lelkész, adjunktus – Tényő

Pongráczné Győri Boglárka lelkész – Ménfőcsanak

Reuss András nyugalmazott lelkész, professor emeritus – Budapest

Schardien, Stefanie lelkész, teológus – Fürth (Németország)

Seben Glória lelkész, pszichológus, tanársegéd – Gödöllő-Máriabesnyő

Szabó B. András lelkész, adjunktus – Budapest

Szakács Tamás lelkész, fizikus, rovatszerkesztő – Aszód

Szarka István esperes – Bakonycsérnye

Thurnay Borbála tolmács – Hof (Németország)

Zahorecz Pál Márk lelkész – Kecskemét

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Szakács Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai

Angyal-Cseke Csaba

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Johann Gyula

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Percze Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: gabor.rosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 15 900 Ft; fél évre: 8500 Ft. Egy szám ára: 1490 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 9400 Ft; fél évre: 4800 Ft. Egy példány ára: 850 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Prime Rate Kft.

Felelős vezető: dr. Tomcsányi Péter

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

Bűnvallás és önismeret

Előszó Bultmann 1940. augusztus 4-ei prédikációjához

■ HORVÁTH ORSOLYA

Rudolf Bultmann elsősorban a demitologizálás híres-hírhedt teológiai programjáról ismert, amelynek során külsődleges szempontok alapján újrastrukturálta az újszövetségi Szentírást. Ezek a külsődleges szempontok az egzisztenciafilozófiából és a filozófiai hermeneutikából származnak, így – úgy tűnik – joggal vetették szemére kritikusi, hogy a Szentírást alárendelte a filozófiának, ahogyan például Karl BARTH fogalmazott vele kapcsolatban: a Biblia megértését egyiptomi fogságában tartja – írja –, „...amelynek során mindig egy kívülről jött filozófia rendelkezett arról és akarta megszabni, mit mondhat a Szentlélek mint isteni és emberi szó, ha érthető akar lenni.” (2009, 82. o.)¹ Most azonban ahelyett, hogy Bultmann teológiájáról gondolkodnánk, és próbálnánk értékelni azt, ennek a teológiának a gyakorlati működését állítjuk az előtérbe. Bultmann ugyanis ennek során másképpen jelenik meg előttünk, mint tudós elméleti munkáiban.² A demitologizálás programja háttérbe húzódik, az egzisztenciafilozófiai és egzisztenciális hermeneutikai meghatározottság ellenben kidomborodik. A következőkben igyekszünk felmutatni néhány szempontot ehhez a meghatározottsághoz.

A textus Lk 18,9–14, a farizeus és a vámszedő Istenhez fordulásának példázata, amelyet Jézus nemcsak ismertet, hanem magyaráz és értékkel is (BULTMANN 1956, 107–117. o.). Maga a szöveghely jó alapot szolgáltat az egzisztenciafilozófia által meghatározott teológiai kifejtéshez,³ hiszen két konkrét ember hitmegéléséről és Istenhez való viszonyáról van szó, amelyeket a mai olvasó vagy hallgató is kézenfekvő módon vonatkoztat magára. Bultmann az igehirdetés során saját gondolkodásunk kerülőútjain vezet végig. Elmondja, hogyan értjük a történetet első hallásra, aztán megmutatja, hogy nem elégedhetünk meg ezzel a felszínes értéssel, mert az az ige kapcsán tévútra visz. Ahhoz, hogy

igazán értsük ezt a példázatot, saját első felszínes értésünk háttérét is napvilágra kell hozni, ugyanis amíg nem szembesülünk azzal, hogy öncsalásaink felől olvassuk az Írást, addig annak mélyebb értelme sem fog megnyílni számunkra. Olyan tehát, mintha Bultmann egy labirintuson vezetne végig bennünket, hogy megérkezzünk a textus értelméig, ám ebben a labirintusban csak akkor tudunk előrehaladni, ha útközben önnönmagunkkal is fokozatosan, egyre mélyebben szembesülünk. Ezt a szembesülést egyrészt az egzisztenciafilozófia, másrészt a pszichológia segíti e prédikáció tanúsága szerint. Bultmann feltételezhető intenciói szerint e tudásterületek segítik az igehallgató ember önismeretben való előrejutását, miáltal az igeértése is mélyülhet, azaz Bultmann szándéka szerint ezek segédeszközök az ige szolgálatában. Izgalmas és összetett módszerrel dolgozik az igehirdető Bultmann, ugyanis már az önismeret hiányát is az elnagyolt igeértésen mutatja fel, csak ezután nyúl egzisztenciafilozófiai és pszichológiai belátások után, melyeket aztán az igeértés mélyülésének érdekében használ fel.

A kritikusok persze joggal mondhatják, hogy az egzisztenciafilozófia és a pszichológia nem lehet segítségére az igehirdetésnek, hiszen egészen más antropológiai kiindulópontja van, mint a teológiának. A legkülönösebb a bultmanni prédikációban az, hogy csak annyiban használja fel e tudásterületek eredményeit, amennyiben azok nem mondanak ellent a teológiai antropológiának. Ebből a szempontból is tanulsággal szolgálhat számunkra ez az igehirdetés. Bultmann ugyanis nem kozmetikázza ki az ember eleve adódó természetét ebben a gondolatmenetben: az ember bűnös, jelenti ki, és éppen a bűn az, ami miatt sem Istent, sem az ígét, sem önmagát nem érti. Bultmann nem udvarol a hallgatónak, és nem állítja azt, hogy némi meditációval, csönddel, valamifajta praktikával jobb és tisztábban értő ember lehet. Ellenkezőleg: saját hermeneutikai útvesztőink mélyére vezet, ahol már öncsalásaink valósága elől nem térhetünk ki, ahol csak tehetetlenségünkkel szembesülhetünk.⁴ Az ember semmis Isten előtt, mondja, és kizárólag Isten kegyelme szabadíthatja fel az életre, mégpedig a derús életre.

Az igehirdetés végkövetkeztetése, miszerint lehetséges a derús élet Istenben, akkor hangzik különösen, ha nem feledkezünk meg arról a drámai korról, amelyben megfogal-

¹ Barth kritikájára az előzetes értés vagy megértés (Vorverständnis) bultmanni kiindulópontjával szemben Bultmann határozott elutasítással válaszolt. Egy emlékeztető példát idézek: „Örültség az az elképzelés – így Bultmann –, hogy az Újtestamentumnak akár egyetlen szavát – Isten szavaként – meg lehet érteni az előzetes megértés és az ebből fakadó fogalmak nélkül.” (BULTMANN 1990, 112. o.)

² Bultmann egyik önreflexiója 1952-ből alátámasztja ezt a megkülönböztetést: „Mindaddig az Írás tudományos megértését nem különböztettem meg világosan a kérügmával szembeni engedelmességtől.” (Uo. 93. o. jegyz.)

³ Egzisztenciafilozófia és teológia kapcsolatának egy lehetséges elméleti alapvetését lásd: MACQUARRIE 1964, 3–26. o.

⁴ Bultmann „döntő szituációról” beszél az igehirdetésben. Lásd ehhez a döntés kiemelt szerepét Jézus igehirdetésében BULTMANN szerint (1998, 22–24. o.).

mazódott. 1940 augusztusában Németországban diadalittas közhangulat uralkodott: ekkorra szinte Európa egésze német megszállás alá került. Az ellenálló, kisebb protestáns egyházrész, a Hitvalló Egyház mozgalma – amelynek Bultmann is tagja volt – ekkorra meggyengült, és úgy tűnt, a német nép „messiását”, Hitlert és gyűlöletpolitikáját senki és semmi nem állíthatja meg. Bultmann egészen más úton jár igehirdetésében, mint a hivatalos, ünnepelt közbeszéd. Nem isteníti az „árja népet”, nem tipizálja a „zsidó fajt”, hanem leleplezi az önhittséget és felmagasztalja az alázatot. Az egyes ember Isten előtti főhajtásáról úgy beszél, mint megkerülhetetlen kritériumról az üdvösséghez, bárkiről is legyen szó, miáltal egyúttal indirekt módon kritikát is gyakorol kora közfelfogásával szemben.

Bultmann itt közölt prédikációja tagadhatatlanul nem könnyű olvasmány, mégis érdemes a figyelmünkre. Nemcsak azért, mert a demitologizálás hírhedt Bultmannjával szemben az ígéhez ragaszkodó, annak cselekvő erejében bízó Bultmann-nal találkozunk benne; nem is csak azért, mert tanulmányozhatjuk az indirekt módon politikai kritikát gyakorló igehirdetést; hanem most elsősorban azért, mert a Bultmann foglalkoztató kérdés még inkább kérdésünk ma, mint akár Bultmann korában: Hogyan hirdessünk igét a modern embernek? Hogyan ne veszítse el az egyház a modern embert úgy, hogy közben az igét, az Írást és önzonosságát se veszítse el? Mihez kezdjünk az ige és a modern ember között tátongó szakadékkal? Ezek a mi mai kérdéseink. És bár Bultmann prédikációja nem ad feleletet, de példát e probléma megküzdésére igen, akár sikeresnek tartjuk ezt a megküzdést, akár nem, így pedig új szempontokkal gazdagíthatja jelenkori útkeresésünket.

Az igehirdetést bölcsészképzés keretei között fordítottuk le a KRE BTK jelenlegi és volt hallgatóival – Enesey Diánával, Nehéz Fruzsinnal, Németh Barbarával, Thuswohl Tábitával és Veres Ábellel –, akikkel partnerként dolgoztunk együtt az itt közölt magyar nyelvű változat megszületése érdekében. Ezzel Bultmann harma-

dik prédikációját közöljük magyar nyelven e munkacsoport keretein belül.⁵

Hivatkozott művek

- BARTH, Karl 2009. Kísérlet megérteni őt [1952]. In: uő. *Kálvintól Bultmannig*. Ford. Ferencz Árpád et al. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. (Hermeneutikai Füzetek 31.)
- BULTMANN, Rudolf 1956. *Marburger Predigten*. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen.
- BULTMANN, Rudolf 1990. A hermeneutika problémája [1952]. Ford. Bacsó Béla et al. In: uő (szerk.): *Filozófiai hermeneutika*. Filozófiaoktatók Továbbképző és Információs Központja, Budapest. 91–114. o.
- BULTMANN, Rudolf 1998. *Az Újszövetség teológiája*. Ford. Koczó Pál. Osiris, Budapest.
- BULTMANN, Rudolf 1999a. Karácsony [1953]. Ford. Reuss András. *Lelkipásztor*, 74. évf. 1999/12. sz. melléklet, 3–4. o.
- BULTMANN, Rudolf 1999b. Mi az értelme a karácsony ünnepének ma? [1964] Ford. Reuss András. *Lelkipásztor*, 74. évf. 1999/12. sz. melléklet, 4–5. o.
- BULTMANN, Rudolf 2018. Prédikáció 1936. június 7-én. Ford. Dallóti Márk – Horváth Orsolya – Magyar Bálint – Pallós Áron – Uhri Bálint. Bev. Horváth Orsolya. *Theologiai Szemle*, 2018/2. sz. 113–119. p-
- BULTMANN, Rudolf 2019. Prédikáció 1938. május 15-én. Ford. Falusi Dóra – Horváth Orsolya – Magyar Bálint – Pallós Áron – Uhri Bálint. Bev. Horváth Orsolya. *Vallástudományi Szemle*, 2019/2. sz. 36–49. o.
- BULTMANN, Rudolf 2014. Rudolf Bultmann marburgi prédikációiból. 1943. december 12. Ford. András Orsolya. *Új Nautilus*, december 12. <http://ujnautilus.info/rudolf-bultmann-marburgi-predikacio>. (Megtekintés: 2023. június 26.).
- MACQUARRIE, John 1964. *An Existentialist Theology. A Comparison of Heidegger and Bultmann*. Harper and Row, New York.

⁵ BULTMANN 2018; 2019. További igehirdetések és épületes írások magyar nyelven: BULTMANN 2014; 1999a; 1999b.

Prédikáció 1940. augusztus 4-én⁶

■ RUDOLF BULTMANN

Lk 18,9–14

„Némely elbizakodott embernek, aki igaznak tartotta magát, a többiek pedig lenézte, [Jézus] ezt a példázatot mondta: Két ember ment fel a templomba imádkozni: az egyik farizeus, a másik vámszedő. A farizeus megállt, és így imádkozott magá-

ban: Istenem, hálát adok neked, hogy nem vagyok olyan, mint a többi ember: rabló, gonosz, parázna, vagy mint ez a vámszedő is. Böjtölök kétszer egy héten, tizedet adok mindenből, amit szerzek. A vámszedő pedig távol állva, még szemét sem akarta az égre emelni, hanem a mellét verve így szólt: Istenem, légy irgalmas nekem, bűnösnek! Mondom nektek, ez megigazulva ment haza, nem úgy, mint amaz. Mert aki felmagasztalja magát, megaláztatik, aki pedig megalázza magát, felmagasztaltatik.”

⁶ BULTMANN 1956, 107–117. o. A bibliai idézeteknél a RÚF 2014 bibliafordítást használtuk. Minden lábjegyzet a fordítótól való.

I.

A farizeus és a vámszedő története bizonyára mindannyiunk számára világosnak tűnik, olyannak, amit mindenki rögtön megért, és amelynek igazsága mindenki számára nyilvánvaló. Mégis óvakodnunk kell attól, hogy túl egyszerűnek, igazságát pedig túl magától értetődőnek tartsuk, még ha egyes részleteiben nem is szorul magyarázatra. A történet nem példázat, hiszen semmit sem példáz.⁷ A példázat tulajdonképpen egy tanulságos történet, ahogyan azt gyakran láthatjuk az Újszövetségben. A történet a farizeus és a vámszedő alakját példaként állítja eléünk úgy, hogy fel kell tennünk magunknak a kérdést: mi melyikükre hasonlítunk? A farizeus a helyes viselkedés és buzgó kegyesség mintaképe, aki, hogy a törvényt betöltse, inkább túl sokat, semmint túl keveset tesz. A vámszedőt megvetik, mert idegenekkel és rómaiakkal áll kapcsolatban: kétes egzisztencia, akit haszonlesőnek és csalónak mondanak. Kettejük megítélése ennek ellenére egészen magától értetődőnek tűnik: a szerény és alázatos vámszedőt szimpatikusnak találjuk, az öntudatos és büszke farizeust ellenben olyannyira ellenszenvesnek, hogy szinte kísértésbe esünk, hogy azt mondjuk: „Köszönöm, Istenem, hogy nem vagyok olyan, mint ez a farizeus.”

Ha így beszélünk, az azt jelentené, hogy félreértettük a történetet, vagy legalábbis nem hallottuk meg, azaz nem úgy, mint minket megszólító ígét. Veszélyes, ha túl magától értetődőnek vesszük. Nem felejthetjük el, hogy a történet egykor azokat, akik Jézust hallgatták – általában véve legalábbis – nagyon meglepte, sőt megbotránkoztatta. Számukra kihívást jelentett, és sértő volt, hogy a példás farizeust, aki köztisztviselőként álló hivatali képviselt, akinek senki sem vethetett a szemére semmit, egy vámszedővel állítják szembe szegényteljes példaként, akit megvetettek és elkerültek, és akivel egy tisztességes ember nem szívesen érintkezett. Gondoljuk csak meg, mit mondanánk, ha minket, akik nem is tartjuk magunkat társadalmi helyzetünk különösebben jelentős képviselőjének, de azért büszkéek vagyunk tiszteletre méltó státuszunkra, amelyet megbecsülés övez, és amely jó hírben áll; ha tehát hozzánk olyasvalakit hasonlítani szegényteljes példaként, aki az alacsonyabb rendűekhez és kiközösítettekhez tartozik, akiktől eleve csak valami megvetésre méltó és közönséges dolgot várunk. Tehát ha a történet nem lep meg és nem botránkoztat meg minket, ahogyan az első hallgatókat, ha nem érezzük azt, hogy „lehet, hogy mi magunk is olyanok vagyunk, mint a farizeus?”, akkor félő, hogy nem értettük jól a történetet.

Abban bizonyára igazunk van, hogy ügyelünk arra, hogy saját körünkben, saját társadalmi helyzetünkben van egy magától értetődő viselkedés és illem, egy bizonyos erkölcsi szint, és az ember büszke is lehet társadalmi helyzetére,

bármilyen is legyen az, büszke arra a megbecsülésre, amely státuszát övezi a lelkiismeretesség és állhatatosság révén. Ahogyan egy család vagy egy nép is büszke lehet arra, ha természetes módon tisztességet, megbízhatóságot, szorgalmat és tisztaságot társítunk hozzá. Ugyanakkor nem felejtethetjük el, hogy adódhatnak olyan helyzetek, amikor valaki, aki megvetett, kitaszított, megszégyenít minket, olyannyira, hogy ő hirtelen naggyá lesz, mi pedig eltörpülünk mellette. Jézus szívesen emlékezteti hallgatóit ilyen helyzetekre. Ahogy az irgalmas samaritánus történetében is: a megvetett, kiközösített samaritánus megszégyeníti a papot és a lévitát.⁸ Micsoda botrány! Itt is ez történik: a megvetett vámszedő fölötté áll a megbecsült és öntudatos farizeusnak. Micsoda botrány!

Persze Jézus nem azért dicsérte a samaritánust, mert samaritánus volt, hanem mert irgalmas. Itt sem azért emeli a vámszedőt a farizeus fölé, mert vámszedő. Nem akarja megfeddni a farizeus kegyes buzgóságát, ahogy a vámszedő státuszából eredő bűnét sem akarja védelmébe venni. Jézus tekintete mélyebbre hatol, mint a felszínes pillantás, amellyel mi általában meg is elégszünk. Jézus látja, hogy az ember valódi lényege mélyebben rejlik, mint az a magatartás, amely számára természetessé vált annak következtében, hogy egy bizonyos társadalmi réteghez, osztályhoz vagy néphez tartozik, legyen az jó vagy rossz. Az ember valódi lényege mélyebben rejlik, és vannak helyzetek, amikor ez napvilágra kerül: végső soron ezek a döntő situációk. Ahogyan az irgalmas samaritánus történetében feltáru-
 helyzet is ilyen: a samaritánus egy idegen vidéken, veszélyes úton lát egy sebesültet feküdni. Ekkor derül ki, tudja-e, mi a felebarát szeretete. A farizeus és a vámszedő történetében az imádkozás az a helyzet, amelyben kiderül, hogy tudja-e az ember vagy sem, hogyan áll Isten elé, azaz hogy az ember legbelül gőgös vagy alázatos, úgy is mondhatjuk: hogy ismeri-e magát, vagy hazudik magának saját magáról.

II.

Mi vajon kire hasonlítunk: a farizeusra vagy a vámszedőre? Még inkább el kell mélyülnünk e két szereplő szemlélésében, és fel kell tennünk a kérdést, hogy voltaképpen mi a lényege a farizeusnak és a vámszedőnek, és vajon mi melyikükben ismerjük fel saját lényegünket. Amikor a farizeus azzal dicsekszik, hogy ő micsoda, és mit tesz, akkor ebben nem hazudik. Ő valóban buzgó és kiváló kegyes ember, aki valóban a kegyességnek azokat a cselekedeteit gyakorolja, amelyeket felsorol. Valójában nem is az a hibája, hogy megfedkedezik arról, hogy az ő életében is, ahogyan minden emberében, lehetnek olyan dolgok, amelyekkel Isten és emberek előtt nem dicsekedhetne. A valódi hibája inkább

⁷ Ném. Gleichnis – vergleichen.

⁸ Lk 10,25–37.

az, hogy egyáltalán felsorolja Isten előtt a jócselekedeit, és azokkal dicsekszik; hogy úgy véli, ezáltal „megigazulva” állhat Isten elé, azaz Isten nem tagadhatja meg tőle az elismerést, az érvényességet.⁹ Kegyetlenség gyakorlatában ugyan Istent szolgálja, de csak oly módon, hogy e szolgálat által elismerést és érvényességet akar nyerni Isten előtt. Ezzel azt fejezi ki, hogy az, ami őt a lelke legmélyén kielégíti, nem az Isten vagy a jó iránti szeretet, hanem az érvényesülési törekvés. Minél több lemondást és minél több áldozatot követel magától, annál szenvedélyesebbnek kell lennie egyúttal érvényesülési törekvéseinek. Minél büszkébben mutat rá teljesítményére, annál nagyobb saját érvényességének a tudata.

Mindezzel azonban a farizeus nem az elmúlt idők alakja, nem az akkori idők zsidóságot jellemzi, vagy általában véve a zsidó fajt, hanem az ember lényegét egyáltalán. Éppen a modern pszichológia tanított meg minket arra, hogy az érvényesülési törekvés milyen szerepet játszik minden ember életében. Az emberek mennyi szava és cselekedete vezethető vissza arra, hogy érvényesülni akarnak: szavak és cselekedetek, amelyek foghatnak jóban és rosszban, erkölcsösségben és erkölcsstelenségben, nagy történelmi teljesítményekben éppúgy, mint büntettekben. Ezek megmutatják nekünk, hogy a természetes érvényesülési törekvés, ha elnyomják, betegesen elfajulhat, és hogy egy életet boldogtalanná tehet és lerombolhat, ha az érvényesülési törekvést az úgynevezett kisebbségi komplexusok révén elfojtják. Ezért játszik olyan nagy szerepet a nevelésben is, hogy a gyermeknek segítsünk abban, hogy valamiben jól teljesítsen, miáltal öntudata megerősödik, és nem kell magát alacsonyabb rendűnek éreznie.

Az érvényesülési törekvés valóban természetes az ember számára. Csak akkor tudunk szabadon élni és lélegezni egy adott körben, ha ott hagynak bennünket érvényesülni. Akkor érezzük magunkat fesztelenül és magabiztosan, ha azt érezzük, hogy a magunk teljességében tekintenek ránk. És ahogyan nekünk magunknak szükségünk van arra, hogy mások minket sajátlagosságunkban fogadjanak el, és hagyjanak érvényesülni, úgy kell nekünk is mások felé sajátlagosságukban figyelemmel fordulnunk és hagyni őket érvényesülni. Ennél a pontnál azonban döntő, hogy belássuk: az érvényességet, amelyre mindannyiunknak szüksége van, nem tehetjük meg cselekvésünk tulajdonképpeni céljának. Ez csak viselkedésünk, mindennapi tényleges munkavégzésünk és embertársainkhoz való tényleges viszonyulásunk gyümölcseként teremhet meg. Az érvényességet nem lehet elérni és kivívni erőfeszítéssel és fáradozással, egyedül ajándékként lehet részünk benne.

Nagyon sok ember téved, amikor érvényesülésre törekszik, és azt nyereségnek tekinti, amelyet saját fáradozásával akar megszerezni. Ez az érvényesülési vágy úgy meg

tudja mérgezni egy ember életét, akár egy betegség. Mindenekelőtt ügyvesztésre¹⁰ csábítja az embert, vagyis arra, hogy dolgát ne az ügy kedvéért, hanem a saját maga kedvéért, érvényesüléséért tegye. Az olyan ember, aki saját érvényesüléséért cselekszik, nagy teljesítményekre lehet képes, és gyakran épp azok, amelyeket csúcsteljesítményeknek szoktunk nevezni, csak az elismerésre való törekvése vezethetők vissza. Egy eredmény nagysága és minősége azonban végső soron nem azon múlik, hogy meg tud-e haladni másokat, és hogy mibe kerül, vagy mekkora erőfeszítés árán vitték véghez, hanem csakis azon, hogy a maga helyén értelmes és hasznos-e, valamint hogy az emberi közösséget szolgálja-e.

Ha valakit ez az érvényesülési törekvés hajt, akkor minden tettét ekképp adja hírül: „Látjátok, erre vagyok képes!”; így pedig egész élete üres, kísérteties jelleget ölt. Nem úgy dolgozik, hogy az ügyet tartja szem előtt, hanem oldalpillantást vetve másokra, akik előtt ki akar tűnni. Ez előbb vagy utóbb a legtöbb embernél megbosszulja magát. Az eredmény megbízhatósága megszenved, ha az ember kevesebbet gondol az ügyre, mint a hatásra, amelyet általa másoknál akar elérni. Aligha kell emlékeztetnünk arra, hogy olyan emberek is vannak, akik érvényesülési vágyból valami értelmetlenségre és ostobaságra vállalkoznak, hogy így növeljék önbecsülésüket,¹¹ ahogyan azok a gyerekek, akik ha semmi hasznosra nem képesek, butaságokat és neveltelenségeket művelnek, hogy így hívják fel magukra a figyelmet.

Az úgynevezett mellőzéssel kéz a kézben jár a szeretetlenség. Az elismerésre éhes emberek teljesítményeik révén ki tudják csikarni a tiszteletet és a csodálatot, de a szeretetet nem. Miközben arra törekszenek, hogy másokkal szemben érvényesüljenek, gyakorlatilag elszigetelik magukat tőlük, lehetetlenné téve a valódi közösséget. Amikor másokra tekintenek, nem tesznek mást, mint összehasonlítják magukat velük, hogy magukat másokon mérjék le, és így érezzék saját nagyságukat. Az ilyen ember irigy, amikor olyanokat lát, akik többet érnek el, mint ő. Gögös és lenéző azokkal szemben, akikről úgy véli, hogy nem érnek fel az ő teljesítményeihez. Világos, hogy ez megrontja a valódi emberi közösséget, hiszen az csak akkor eleven, ha az egyik hagyja érvényesülni a másikat, és nem akar több lenni nála; ha mindenki örül annak a jónak, amelyet másokban lát; szívesen eltanulja tőlük, amit tud, és elismeri mások fölényét. Az az ember, aki számára mások csak saját önbecsülésének hátteréül szolgálnak, igazságtalanná, konokká, keménnyé és szeretetlenné válik. Előttünk áll a farizeus példája: *„Istenem, hálát adok neked, hogy nem vagyok olyan, mint a többi ember.”* Rögtön érezzük, hogy ilyen emberekkel nem szívesen barátkoznánk. Akarunk akkor mi magunk ilyenek lenni?

⁹ A szövegben számtalanszor előforduló *Geltung* kifejezést általában az érvényesség, érvényesülés szavakkal igyekeztünk visszaadni.

¹⁰ Ném. *Unsachlichkeit*.

¹¹ Ném. *Selbstbewusstsein*.

Az ilyen ember azonban nemcsak a közösségi életet mérgezi meg, hanem saját belső életét is. Azon iparkodik, hogy érvényesüljön, és ha ez sikerül, akkor erősnek tűnik, ugyanakkor mégis gyenge. Egy ember valódi belső ereje és szabadsága abban mutatkozik meg, hogy képes-e beismerni gyengeségeit és hibáit. Aki saját érvényesülése miatt aggódik, az azon igyekszik, hogy elrejtse gyengeségeit és megszépítse hibáit. Könnyen hetvenkedik és hazudik – mindenekelőtt veszedelmes önccsalásba kerül. Sokan vannak, akik hazudnak maguknak azáltal, hogy gyengeségeiket és hibáikat nem ismerik be, hanem nagyszerű képet festenek magukról maguknak. Az lebeg a szemük előtt, amilyenek lenniük kellene, vagy amilyenek lenni akarnak, és azt képzelik, tényleg olyanok. A farizeus is ilyen ember, aki becsapja magát. Bizony, sokféle kép lebeg az emberek szeme előtt arról, hogy érdekesek és hősiességek különböző területeken. A farizeus számára ez a kegyes és erkölcsös ember képe. Ő azok közé tartozik, akik nem riadnak vissza attól az erőfeszítéstől és áldozattól, amelybe a jószág parancsolatának való engedelmesség kerül. Mégis becsapják magukat, ugyanis erkölcsi törekvéseik semmit sem érnek, hiszen a jó nem a jó felett érzett öröm miatt teszük, hogy másokat szolgáljanak, és örömet szerezzenek, hanem hogy magukat dicsőíthessék. Az ilyen emberek vaksága ellen harcolt Jézus, ők azok az egészségesek, akiknek nincs szükségük orvosra¹² – úgy vélik, hogy nincs szükségük rá, Jézust pedig „falánk és részeges” embernek tartják,¹³ mert nem felel meg szigorú erkölcsüknek.

Ha ily módon magunk elé képzeljük a farizeust, ha engedjük, hogy az elismerésre éhes ember képe megjelenjen előttünk, az ügyét vesztett és szeretetlen emberé, aki becsapja önmagát, akkor csak idegenekről beszélünk, emberekről, akik nem mi vagyunk, úgyhogy végül szeretnénk is így szólani: „Istenem, hálát adok neked, hogy nem vagyok olyan, mint a többi ember.” Mindannyian megvizsgálhatjuk magunkat, hogy vajon nem rejtőzik-e bennünk valami a farizeus természetéből bármilyen formában, bármilyen mértékben. Vajon szavainkat és tetteinket valóban az ügyünk iránti tiszta odaadás járja át, a munkánk, a szolgálatunk iránti hűséges odaszánás? Vagy a mi esetünkben is keveredik ezzel az érvényesülés akarása, az a szándék, hogy teljesítményünk által nagyra váljunk mások előtt? Nem úgy tekintünk gyakran másokra, hogy összehasonlítsuk magunkat velük, mert szeretnénk, ha náluk jobbnak és nagyobb-nak tűnnénk fel? Vagy feszülten és félve figyeljük őket, vajon nem akarnak-e megelőzni? Gyakran talán nem irigyen és szeretetlenül nézünk másokra? Nem ragaszkodunk-e túl gyakran konokul a magunk igazához? Nem hazudunk talán gyakran önmagunknak, és nem képzeljük-e többnek és jobbnak magunkat, mint amilyenek vagyunk? Nem ha-

misítjuk meg talán soha a jót, amit tenni akarunk, amikor azt nem jó lelkiismeretből tesszük, hanem hogy magunkat jó színben tüntessük fel?

Van ennek egy biztos ismertetőjele. Hiszen az az ember, aki valóban szabad az érvényesülési vágytól, a gőgtől és ridegségtől, az irigységtől és önccsalástól, az más emberek között is szabadnak és magabiztosnak érzi magát. Azt nem aggasztja, ha mások mögé kell visszahúzódnia, akik jobbak nála, és szívesen, örömmel elismeri elsőbbségüket. Neki semmit sem jelent, ha olyanok mögé húzódik vissza, akik csak jobbnak tűnnek, akiknek átlát az ürességén. Ezek nem árthatnak neki; nem hagyja, hogy megkeseredjen, hanem mindig derűs marad és szabad. Vajon mi mindig ilyen szabadnak és magabiztosnak érezzük magunkat? Hogyan nyerhetjük el ezt a magabiztosságot?

III.

Meglehet, néhányan azt gondolták elmélkedésünk közben, hogy csak arról az emberi igényről beszélünk, hogy más emberek szemében érvényesüljünk, ám a farizeus és a vámszedő története az Isten előtti érvényesülésről szól. Ez csak látszat; hiszen igazából minden ember esetében, akár tudja, akár nem, végső soron mindig az Isten előtti érvényesülésről van szó. Akkor mégis miért akarja az ember mások előtt igazolni nagyságát? Alapvetően nem azért, mintha olyan sok múlna másokon és az ő elismerésükön; sőt miközben elismerésük után sóvárog, meg is vetheti őket. Alapvetően azért van szüksége az elismerésükre, hogy magabiztossá váljon. Minden ember érzi végső soron, hogy egzisztenciája valami kérdéses, bizonytalan: minden emberben lesben áll a szorongás a semmisségtől és ürességtől, attól, hogy őrá is érvényes: „Megmérrettél, és könnyűnek találtattál.”¹⁴ Továbbá az ember élete javarészt azon való fáradozás, hogy magát félrevezesse úgy, hogy ezt a szorongást csillapítja. Ezt számos eszközzel próbálja elérni: érvényesülési vágya által is éppen ezzel próbálkozik. Semmisségének belülről fakadó érzése miatt ahhoz a képhez tartja magát, amelyet mások róla alkotnak. Így találkozik önmagával, amihez ragaszkodik, és ebben pillantja meg saját tulajdonképpeni lényegét. Ezért kell ennek a képnek a lehető legnagyszerűbbnek és legimponálóbbnak lennie. Alapvetően nem mások előtt akar kitűnni, hanem saját maga előtt; alapvetően nem mások előtt akarja igazolni magát, hanem saját maga előtt.

Saját maga előtt! Ami végső soron azt jelenti: Isten előtt. Isten tette fel azt a gyötrő kérdést az embernek, hogy valami-e, vagy semmis. Az ember úgy érzi, hogy felelős magáért, hogy arra hivatott, legyen valami. Minden érvényesülési vágya végül erre a sajátos életkérdésre akar választ

¹² Mt 9,12.

¹³ Mt 11,19.

¹⁴ Lásd Dán 5,25–28.

kapni: valami igaz vagyok egyáltalán, vagy semmis volnék? Mármint nagy különbségek lehetségesek aszerint, hogy egy ember számol-e Istennel az életében, vagy sem, és ha igen, milyen mértékben. Aki Istent pusztán az életét uraló hatalomként ismeri el, annak csakis a mások előtti érvényesülés lebeg a szeme előtt. Aki még számol Istennel, arra törekszik, hogy őelőtte érvényesüljön, ám tévúton jár, hiszen Istent magát úgy tekinti, mint egy embert, akire teljesítményei révén jó benyomást akar tenni, épp ahogy a farizeus, aki magát dicsőítette Isten előtt. Valójában az emberek az Isten előtti érvényesülést keresik, ugyanakkor mégis menekülnek Isten elől, mivel úgy vélik, hogy azt az érvényesülést, amelyre törekcszenek, fáradozásaik és teljesítményük által kivívhatják.

De hogyan találják meg? Hogyan szabadulhatnak a görcsös igyekezettől, hogy érvényesüljenek? Hogyan nyerik el az élet szabad bizonyosságát, annak tudatát, hogy életük nem semmis, hanem valódi? Semmilyen más módon, csak azáltal, hogy saját maguk elől Istenhez menekülnek.

És éppen erre kell, hogy tanítson minket a vámszedő alakja: „...távol állva, még szemét sem akarta az égre emelni, hanem a mellét verve így szólt: Istenem, légy irgalmas nekem, bűnösnek!”¹⁵ A vámszedő nem beszél sokat. Nem hasonlítja magát másokhoz, és nem mond ilyesmit: „Ó, Istenem, az a panaszom, hogy nem vagyok olyan, mint a többi ember, akik annyival jobbak nálam.”¹⁶ Nem sorolja, hogy: „Ekkor és ekkor nem tudtam uralkodni magamon! Ekkor és ekkor hűtlen voltam!” Egyszerűen csak annyit mond: „Istenem, légy irgalmas nekem, bűnösnek!”

Az Isten előtti helyes önismeret nem abból fakad, hogy az ember a nála jobbakkal hasonlítja össze magát, és nem is abból, hogy azon gondolkodik, mit tett rosszul, és miben hibázott. Persze szükséges, hogy elegendő gyakorisággal találjon alkalmat az önvizsgálatra, hogy ráeszméljen arra, mit cselekedett. Nem hallgathatja el, amit a lelkiismeret hangja a tudomására hoz. De ez nem azon múlik, hogy az imában felsorolja-e Istennek a bűneit, hiszen így könnyen belopózhat egy titkos önhihttség, hogy legalább a bűnbánata Istennek tetsző cselekedet. Mert ha magát olyasvalakkal hasonlítja össze, akik nála jobbak, akkor ebben újra csak az érvényesülési vágy bújik meg: pont olyan szeretne lenni, mint a többiek, és másokra tekintve, mások előtt szeretne kitűnni.

A vámszedőre ebből semmi sem jellemző. Nem másokra tekint, hanem csakis saját magára: „Istenem, légy irgalmas nekem, bűnösnek!” Tudja és elismeri, hogy Istennel szemben egyáltalán semmilyen követelése nem lehet, hanem csak kegyelmére van utalva. Szeretne Isten előtt érvényesülni: „Istenem, légy irgalmas nekem, bűnösnek!”, de egészen feladta a törekvést az érvényesülésre, tehát azt, hogy

saját teljesítménye alapján érvényesülhet Isten előtt. Hisz éppen ez a bűnök közül a legalapvetőbb: a vágy, hogy az ember saját erőből érvényesüljön Isten előtt. Isten előtt azonban senki sem érhet el semmit saját erőből; előtte senki sem dicsekedhet. Az efféle dicsekvés sérti Istent, a Teremtőnek a dicsőségét. „Mid van, amit nem kaptál? Ha pedig kaptad, miért dicsekszel, mintha nem kaptad volna?”¹⁷ Az érvényesülésre való törekvés elfeledteti az emberrel, hogy ő Isten teremtménye, így hát mindegy, hogy úgy szól-e Istenhez, mint a farizeus, vagy egyáltalán nem beszél már hozzá. Mindkettő Isten ellen elkövetett bűn, hiszen mindkettő azt jelenti, hogy az ember saját erejéből igyekszik érvényesülni, ami bűn és öncsalás.

Azért ellenkeznek olyan sokan azzal, hogy Isten gondolata váljon az uralkodó valósággá az életükben, és azért állnak ellen a keresztény üzenetnek, mert úgy érzik, ez azt jelenti, hogy fel kell adniuk az uralmat önmaguk felett. Inkább élnek öncsalásban, mint kegyelemből, inkább a saját teljesítmény, semmint az ajándék által.

Néhányaknak már az nehézséget okoz az emberi érintkezésben, hogy ajándékot fogadjanak el. Persze azt biztosan akarja minden ember, hogy olyan ajándékot kapjon, amelyre vágyik, amelyet aztán sajátjaként birtokolhat. De valódi értelemben, tényleg hagyni, hogy megajándékozzanak nem azt jelenti, hogy valaki elfogadja, amit adnak, mint egy tárgyat, hanem azt, hogy az ajándékozó jóságát fogadja el mint legfőbb dolgot, miáltal az ember függővé válik az ajándékoztól. Ez természetesen külsődleges függést jelent, lekötöttséget, tehát joggal védekezünk ellene. Csak-hogy egy ajándék, amelyet azzal a szándékkal adnak, hogy a megajándékozott külsődlegesen lekötöttségté váljon, nem is igazi ajándék. Érthető, ha nem akarunk függeni a másik számító magatartásától, de az nem, ha nem akarunk függeni a másik jóságától. Az igazi ajándék két embert minden külsődleges kötelezettség nélkül köt össze, teljes szabadságban. Elfogadása a szív nyitottságát követeli, szabad és örömteli önátadást a másik jóságának. És éppen ezt nem tudja megtenni némely ember. Úgy vélik, hogy ekkor fel kellene adni magukból valamit, és magukba zárkoznak – pontosan az elismerés igénye miatt. Nem ismerik azt a boldogságot, amely abban rejlik, hogy engedik megajándékozni magukat, miáltal éppen hogy érvényesülnek.

Különösen tisztán jelenik ez meg abban, hogy sokan ellenállnak az egyik legnagyobb ajándék elfogadásának, amelyet egy ember adhat a másiknak: ez a megbocsátás. Ehhez ugyanis az embernek először vállalnia kell igazságának hiányát a másik előtt, ami persze sérti érvényességének a tudatát. Közösségi életünk mégis azáltal nyer szabadságot és örömet, hogy az egyik ember beismeri a bűnét¹⁸ a másik előtt, és elfogadja a megbocsátást.

¹⁵ 13. vers.

¹⁶ A 11. vers parafrázis.

¹⁷ 1Kor 4,7.

¹⁸ Ném. Schuld.

Ekképp rontja el az ember az Istennel való kapcsolatát is, mivel nem képes elismerni, mi ő Isten előtt: semmis teremtmény, akinek semmije sincs, amit ne tőle kapott volna; aki kegyelme nélkül semmi, és akinek folyvást ehhez a kegyelemhez kell menekülnie, hogy legyen valaki; aki csak Istentől nyerheti el érvényességét, amely megszabadítja őt minden görcsös érvényesülési törekvéstől.

„Istenem, légy irgalmas nekem, bűnösnek!” – mondja a vámszedő. Jézus pedig ehhez fűzi hozzá: „*Mondom nektek, ez megigazulva ment haza, nem úgy, mint amaz.*” Pontosan a bűn felismerése szabadítja fel az embert saját magától – ahogyan érvényesülési törekvéseben és öncsalásában van; és ezáltal érkezik meg saját magához – ahogyan saját ma-

gát Isten kezéből elfogadja mint „megigazultat”, mint akinek a szabad öntudatban immár nincs szüksége arra, hogy bárki előtt lesüsse a szemét, mivel ezt megtette Isten előtt.

Az ilyen ember számára a világ, azaz az emberi közösség is megváltozik. A hiábavaló önmagát előtérbe helyezni akarást felváltja az egyszerű, tényleges szolgálat. Az irigységet és ridegséget felváltja az örömteli egymást érvényesíteni hagyás. A zárkózottságot és szorongást felváltja a barátságosság, nyitottság és öröm. Aki e történet által engedi magát erre az útra vezetni, azon Jézus elvégezte szabadító munkáját. Ámen.

Fordította: Enesey Diána, Horváth Orsolya, Nehéz Fruzsina, Németh Barbara, Thuswohl Tábita, Veres Ábel

Hogyan tanul a lelkünk?

A „fent” és a „lent” váltakozása mint a teremtet világ általános tanulási módja

■ CSERMELY PÉTER

A teológiai záróvizsgámra való készülésem során figyeltem fel arra, hogy mind a Biblia igeszakaszaiban, mind az Ó- és Újszövetségnek a Biblia által bemutatott történeti leírásaiban, mind pedig az istentiszteleti liturgiában egymást követik a *fent* és a *lent* szakaszai, ahol a *fent* az örömben, a *lent* pedig a szenvedésben megélt időt jelöli. Nagy aha-élmény volt a számomra az, amikor rádöbbsentem, hogy ugyanez a jelenség igaz a teremtet világ egészének a tanulási mechanizmusára (CSERMELY 2015). Nyilvánvaló módon a teremtet világ tudattal nem rendelkező része nem örömként és szenvedésként azonosítja az egymást követő periódusokat, hanem lehetőségekben bő (változatos viselkedési formákat megengedő) és lehetőségekben szűk (csak egy-két viselkedési formát megengedő) időszakokként. Az alábbiakban néhány példával mutatom be a saját lelkünk és a természet tanulásának a hasonlóságát.

A „fent” és a „lent” váltakozása a Bibliában

Az örömmel, majd bánattal és végül új, megerősödő örömmel teli időszakok archetipikus példája az Újszövetségben a nagyhét, amely a virágvasárnap (felemás) örömeivel indul, az utolsó vacsora, a Gecsemáné-kert, a passió és a kereszt fokozódó gyötrelmével éri el az igazi mélységét és mélypontját, majd a feltámadás húsvéti örömnépeben csúcsozódik ki.

Az ószövetségi példák fontos részeként Walter BRUEGEMANN (2008) fogalmazta meg a meggyőződés – elbi-

zonytalanodás – mélypont – új meggyőződés *fent-lent-fent* sorozatainak ismétlődését a zsoltárirodalomban. A sok lehetséges példa egyikeként a 30. zsoltár egy visszatekintéssel indul, amely az egész folyamatot leírja. Az 5–7. versek az első *fent*-periódust, a 8–11. versek a *lent*-et, a zárószakasz versei pedig az új *fent*-et jelenítik meg. A *fent-lent* váltakozás sok esetben zsoltárok egész sorozatán át kimutatható. Ez az Ószövetség mikro- és makrochiasztikus („fraktálszerű”) építkezésének szép megjelenési formája. Ennek egyik példája a 93. zsoltár Isten országának di-csőségéről (*fent*), a 94. Isten népének elnyomóiról (*lent*), a végén pedig Istenről, mint kőváról (*fent*). A 95. zsoltár 1–7. versei a *fent*-et folytatják, majd a 8–11. versei lesznek a *lent*. A 96–101. zsoltár újból *fent*, majd a 102. a *lent*, amely a végén újra *fent*-be fordul.

Isten népének története mind az Újszövetségben, mind pedig az Ószövetségben szintén *fent- és lent*-időszakok váltakozása. Az őskeresztény gyülekezet örömei és megpróbáltatásai az Apostolok cselekedeteiben (mennybemenetel: *fent*; tíz nap: *lent*; pünkösd, első csoda: *fent*; Péter és János börtönbe vetése: *lent*; szabadon bocsátásuk, testvéri közösség, újabb csodák: *fent*; apostolok fogsága: *lent*; szabadulásuk: *fent*, stb.) a *fent- és lent*-időszakok hosszú sorát tárják elénk. A többi felsorolt példa ismeretében nem lehet elhessegetni a gondolatot, hogy Isten ezekkel a jó/rossz sorozatokkal „edzette” népének hitét.

Az Ószövetség történeti leírásaiban a *fent/lent* váltakozásának közmondásszerű példája a hét bő és hét szűk

ALBERT GÁBOR: <i>Tág ölelésű szeretet</i>	281
---	-----

Tanulmányok

STEFANIE SCHARDIEN: <i>Szerelem és szexualitás: egy élettéma. Teológiai etikai iránymutatás</i>	282
HORVÁTH ORSOLYA: <i>Bűnvallás és önismeret. Előszó Bultmann 1940. augusztus 4-ei prédikációjához</i>	287
CSERMELY PÉTER: <i>Hogyan tanul a lelkünk? A „fent” és a „lent” váltakozása mint a teremtett világ általános tanulási módja</i>	293

Figyelő

Lmk-témák

SEBEN GLÓRIA: <i>A lelkész mentális egészségének megőrzése, annak kihívásai</i>	296
NAGY SZABOLCS: <i>Az egyház holnapja. Jövőképünk a gyülekezetek épülése, átalakulása tekintetében</i>	299
GREGERSEN-LABOSSA GYÖRGY: <i>Ötven évvel Sztéhlo Gábor halála után A diakónia szerepe napjainkban</i>	296
PERCZE SÁNDOR: <i>A kegyesség két útja. Aquinói Tamás és Eckhart Mester</i>	305
ITTZÉS ANDRÁS: <i>Az „elég jó” tisztségviselő. Különböző egyházkormányzati szinteken – választások előtt</i>	308
HAFENSCHER KÁROLY: <i>Az igehirdetés mai nyelvezete és a liturgikus elemek érthetősége</i>	311
JOHANN GYULA: <i>Törvény és/vagy evangélium a lelkigondozásban</i>	314
CSADÓ BALÁZS: <i>A keresztyén könnyűzene üzenete és hatása</i>	317
SZABÓ B. ANDRÁS: <i>Kényes igék és kényes igehallgatók. Fokozódó (túl)érzékenység a ma társadalmában</i>	319

Könyvrecenzió

KUN BENCE: <i>„Őrálló, meddig még az éjjel?” A páli időfelfogás Giorgio Agamben olvasatában</i>	322
REUSS ANDRÁS: <i>Álljunk meg egy szóra!</i>	326

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

THURNAY BORBÁLA: <i>In memoriam Thurnay Béla (1932–2023)</i>	327
KÉZDY PÉTER: <i>A hűséges őrálló hűséges Istene. Igehirdetés Thurnay Béla búcsú-istentiszteletén (Zsolt 130,5)</i>	328

Fórum

HAFENSCHER KÁROLY: <i>Mesterséges intelligencia és igehirdetés. Kérdésfelvetés, bevezetés egy igencsak aktuális témához</i>	330
FÁBRI GYÖRGY: <i>A homiletika és a Generative Pre-trained Transformer modellek</i>	332
BÁCSKAI KÁROLY: <i>Mesterséges megigazulás?</i>	336

Az igehirdető műhelye

BLATNICZKYNÉ HAMMERSBERG GANCZSTUCKH JÚLIA: <i>Szentháromság ünnepe után 12. vasárnap (Róm 9,15–16)</i>	338
ADÁMI LÁSZLÓ: <i>Szentháromság ünnepe után 13. vasárnap (Jel 3,1–6)</i>	340
ZAHORECZ PÁL MÁRK: <i>Szentháromság ünnepe után 14. vasárnap (Róm 8,5–11)</i>	344
SAARKA ISTVÁN: <i>Szentháromság ünnepe után 15. vasárnap (1Tim 6,6–11)</i>	347
PONGRÁCZNÉ GYÖRI BOGLÁRKA: <i>Szentháromság ünnepe után 16. vasárnap (Kol 3,1–8)</i>	350
SZAKÁCS TAMÁS: <i>Szentháromság ünnepe után 17. vasárnap (Jn 17,20–26)</i>	353
BUDAY BARNABÁS: <i>Szentháromság ünnepe után 18. vasárnap (Jn 15,9–14)</i>	355
HORVÁTH ANIKÓ: <i>Szentháromság ünnepe után 19. vasárnap (Mt 12,9–14)</i>	358

